

ЩИРСЬКА В. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.2/.7(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.1.27>

КВАЛІФІКАЦІЯ ВИМАГАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття присвячена дослідженню поняття і кваліфікації вимагання, визначенню інших кримінальних правопорушень. Саме сукупність кримінальних правопорушень належить до категорії множинності, отже, становить підвищену суспільну небезпеку, порівняно з одиночними кримінальними правопорушеннями. Щодо вимагання, то мають місце неоднозначні твердження вчених та практичних працівників щодо кваліфікації дій винних за сукупністю вимагання й інших складів кримінального правопорушення. Необхідно зупинитися на розгляді окремих питань цієї проблеми.

Практика показує, що при вимаганні особа вчиняє умисне вбивство потерпілого чи його близьких родичів. Оскільки склади злочину вимагання за наявності кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак не передбачають убивство потерпілого та його близьких родичів, то в наявності два самостійні склади злочинів. Однак виникає питання: а як же саме кваліфікувати дії винного в таких випадках?

Мета статті – дослідити дії злочинця (злочинних груп) під час учинення вимагання стосовно потерпілої особи (або декількох осіб) визначитися з діями, які саме охоплюють склад кримінального правопорушення, а які потребують додаткової кваліфікації. Звернути увагу на дії під час учинення та наслідки від протиправного діяння.

Дослідити ситуації з практичного досвіду, зацентрувавши увагу на теорії та практиці, думках різних учених. Щодо деяких ситуацій надати роз'яснення та пропозиції щодо вирішення спірних питань.

Обґрунтована позиція, згідно з якою в разі вчинення вимагання в складі злочинно спільнотою дії винних варто кваліфікувати за ч. 1 ст. 255 і за сукупністю за ч. 4 ст. 189 КК України. Рекомендовано змінити текст ч. 2 ст. 30 і викласти її в такий спосіб: «Інші учасники організованої групи підлягають кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь незалежно від тієї ролі, яку виконував кожен із них. Це ж правило поширюється й на членів злочинних організацій, дії яких кваліфікуються також за ч. 1 ст. 255 КК України».

Ключові слова: вимагання, кваліфікуючі ознаки, організована група та злочинна спільнота, множинність, близькі родичі, тілесні пошкодження, наслідки, насильства небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого.

Shchyrsk V. S. Qualification of requirements for a set of criminal offenses

The article is devoted to the study of the concept and qualification of extortion and definitions of other criminal offenses. Namely, the set of criminal offenses belongs

to the category of plurality. Thus, it poses an increased public danger compared to single criminal offenses. With regard to extortion, there are ambiguous statements of scientists and practitioners on the qualification of the actions of the perpetrators of a combination of extortion and other components of a criminal offense. It is necessary to dwell on certain issues of this problem.

Practice shows that when extortion a person commits premeditated murder of the victim or his close relatives. Since the corpus delicti of extortion in the presence of qualifying and especially qualifying features does not involve the murder of the victim and his close relatives, there are two separate corpus delicti. However, the question arises: how exactly to qualify the actions of the perpetrator in such cases?

Purpose of the article: To investigate the actions of the offender (criminal groups) during the extortion of the victim (or several persons) to determine the actions that cover the composition of the criminal offense, and which require additional qualifications. Pay attention to the actions during the commission and the consequences of the illegal act.

Investigate situations from practical experience, with an emphasis on theory and practice, the views of various scholars. Provide clarifications and suggestions for resolving disputes in some situations.

Reasoned position, according to which in case of extortion by the criminal community, the actions of the perpetrators should be qualified under Part 1 of Article 255 of the Criminal Code and in the aggregate under Part 4 of Article 189 of the Criminal Code. It is recommended to change the text of Part 2 of Article 30 and state it as follows: "Other members of the organized group are subject to criminal liability for criminal offenses in the preparation or commission of which they participated regardless of the role played by each of them. The same rule applies to members of criminal organizations, whose actions are also qualified under Part 1 of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *extortion, qualifying characteristics, organized group and criminal community, plurality, close relatives, bodily harm, consequences, violence dangerous to life or health of the victim.*

Одним із важливих напрямів розбудови України як незалежної демократичної держави є протидія злочинності. Успіх у цій діяльності значною мірою залежить від теоретичних розробок щодо протидії окремим видам кримінальних правопорушень. При цьому важливо досліджувати як чинне кримінальне законодавство та практику його застосування в сучасних умовах дії нового кримінального законодавства України, так і запобігання кримінальним правопорушенням окремих видів.

Вимагання належать до небезпечних злочинів проти власності. Суспільна небезпека цього виду злочинів полягає не тільки в тому, що злочинець вимагає передачу чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру щодо потерпілого. Він застосовує при цьому погрози, а іноді й насильство, у тому числі й таке, що є небезпечним для життя чи здоров'я особи, знищує майно потерпілого та його близьких родичів тощо. Отже, ураховуючи суспільну небезпеку цього виду злочину, актуальною є активна цілеспрямована протидія вимаганням.

Внесок у розробку цієї проблематики з різних аспектів зроблено в працях Г.Н. Борзенкова, А.І. Волобуєва, Л.Д. Гаухмана, Є.Б. Галкіна, О.І. Гурова, О.В. Дмитрієва, В.А. Клименка, В.М. Куца, Ю.І. Ляпунова, М.І. Мельника, В.С. Мінської, В.М. Сафонова, Ф.Я. Сафіна та інших.

У частині 1 ст. 33 визначається як учинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України, за жоден із яких її не було засуджено. При цьому не враховуються кримінальні правопорушення, за які особу звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, установленими законом. Сукупність кримінальних

правопорушення належить до категорії множинності. Отже, становить підвищену суспільну небезпеку порівняно з одиночними кримінальними правопорушеннями. Щодо вимагання, то мають місце не однозначні твердження вчених і практичних працівників щодо кваліфікації дій винних за сукупністю вимагання й інших складів кримінального правопорушення. Зупинимось на розгляді окремих питань цієї проблеми.

При вимаганні особа може вчинити умисне вбивство потерпілого чи його близьких родичів. Оскільки склади кримінального правопорушення вимагання за наявності кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак не передбачають убивство потерпілого та його близьких родичів, у наявності два самостійні склади злочинів. Однак виникає питання: а як же саме кваліфікувати дії винного в таких випадках?

У деяких коментарях до КК України дається рекомендація кваліфікувати дії винних у таких випадках за ч. 4 ст. 189 і п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Щодо кваліфікації дій винних за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, то питань не виникає, оскільки цей пункт передбачає умисне вбивство з корисливих мотивів, що й має місце при вимаганні. Щодо кваліфікації дій винних за ч. 4 ст. 189 КК України, то над цією рекомендацією варто замислитися. Цей пункт ст. 189 передбачає три особливо кваліфікуючі ознаки вимагання, що завдало майнової шкоди в особливо великих розмірах, або вчинене організованою групою, або поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження. Якщо в наявності є хоча б одна із цих ознак, то кваліфікація за ч. 4 ст. 189 є правильною. Якщо ці ознаки відсутні, то на яких підставах повинні кваліфікуватися за цією частиною дії винних? На нашу думку, такі підстави відсутні. Тому варто рекомендувати: дії винних у таких випадках кваліфікувати за тією частиною ст. 189 КК України, які кваліфікуючі ознаки вимагання є в наявності при вчиненні конкретного злочину й за сукупністю за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України [6, с. 438].

У зв'язку з викладеним видається не досить чітко в сучасних умовах рекомендація із цього приводу, яка дається в Постанові Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВСУ) «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності». У пункті 12 Постанови зазначається: «Якщо в процесі вимагательства потерпілому чи близьким йому особам було умисно заподіяно тілесне ушкодження, або кого-небудь було умисно вбито, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ч. 3 ст. 144 (за ознаками насильства небезпечного для життя, або спричинення тяжких наслідків) і відповідною частиною ст. 101 або п. «а» ст. 93 КК» [5, с. 113].

Неоднозначно вирішуються питання про кваліфікацію дії винної особи, яка при вимаганні умисно спричинила тяжкі тілесні ушкодження, від яких настала смерть потерпілого. У вищезгаданій Постанові ПВСУ, яка цитувалася, подається рекомендація кваліфікувати такі дії за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 144 і відповідною частиною ст. 101 КК України. Ця рекомендація видається правильною з певними уточненнями згідно з чинним законодавством. Такі дії варто кваліфікувати за ч. 4 ст. 189 КК України (за ознакою спричинення тяжких тілесних ушкоджень) і ч. 2 ст. 121 КК України, що передбачає як кваліфікуючу ознаку настання смерті від спричинених тяжких тілесних ушкоджень. До таких наслідків у винної особи належить необережна вина. Оскільки настання смерті від тяжких тілесних ушкоджень не передбачено як особливо кваліфікуюча ознака вимагання, правильною є кваліфікація за сукупністю вказаних злочинів.

Щодо кваліфікації дій винних осіб за сукупністю вимагання й бандитизму подаються неоднозначні рекомендації ПВСУ. Так, у Постанові ПВСУ «Про судову практику в справах про бандитизм» від 7 липня 1995 р. № 9 зазначається, що, коли створеною бандою вчинено злочин, за який встановлено більш сувору відповідальність, ніж за бандитизм, такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів – бандитизму й тяжкого злочину, який учинила банда [7, с. 136]. Санкція ст. 257 КК України передбачає як покарання позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна. Санкція ч. 4 ст. 189 КК України, відповідно, від п'яти до дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна, тобто вона менш сувора. З аналізу санкцій цих двох статей і вищенаведеного положення з постанови ПВСУ випливає, що в разі вимагання, які вчиняє банда, такі дії повинні кваліфікуватися

тільки за ст. 257 КК України. Однак у постанові ПВСУ «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» подається протилежна рекомендація. Зокрема, указується, що, коли організована група являє собою озброєну банду, відповідальність її членів, які вчинили вимагательство, настає за сукупністю злочинів, передбачених ст. 69 і ч. 3 ст. 144 КК України [3, с. 119]. При цьому така редакція Постанови прийнята 3 грудня 1997 р., тобто пізніше, ніж Постанова Пленуму «Про судову практику в справах про бандитизм».

Така неузгодженість у рекомендаціях ПВСУ не допустима, оскільки дезорієнтує практичних працівників. Потрібно вирішити це питання в новій постанові Пленуму. На нашу думку, більш правильною є позиція, згідно з якою у випадках, які розглядаються, дії винних доцільно кваліфікувати лише за ст. 257 КК України й сукупності з ч. 4 ст. 189 КК тут не буде.

Децо інший підхід варто застосувати при вчиненні вимагань, як і інших кримінальних правопорушень, у складі злочинних організацій. Із цього приводу в літературі подаються різні рекомендації. Так, Ю.В. Баулін зазначає, що ч. 1 ст. 255 КК України є своєрідною спеціальною статтею стосовно інших статей, що передбачають відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень учасниками злочинної організації. На підставі цього робиться висновок, що при кваліфікації дій винних повинна віддаватися перевага спеціальній нормі. І лише в тих випадках, коли покарання за вчинене кримінальне правопорушення більш суворе, ніж те, що передбачено ч. 1 ст. 255 (від 7 до 12 років позбавлення волі), учинене учасником злочинної організації, підлягає кваліфікації за сукупністю: 1) за участь у злочині, учиненому злочинною організацією; 2) за вчинений злочин, що карається суворіше, ніж позбавлення волі від 7 до 12 років [7, с. 164–165].

Професор П.С. Матишевський у коментарі до ст. 255 КК України зазначав, що члени злочинної організації відповідають за ч. 1 ст. 255 і за ті кримінальні правопорушення, у вчиненні яких вони брали участь [5, с. 580].

Інший погляд на цю проблему висловлений у Науково-практичному коментарі за редакцією М.І. Мельника, М.І. Хавронюка (видання 2001 року), де вказувалося, що участь в організації не охоплює вчинення діянь, які становлять самостійні злочини. Вони кваліфікуються за відповідними статтями Особливої частини [8, с. 676]. Ця рекомендація спірна. Вона базується на недостатньо чіткому формулюванні ст. 30 КК України із цього приводу. Мабуть, тому в останньому виданні коментарі до КК України під редакцією тих же самих авторів, М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, рекомендація із цього питання змінена. У зв'язку з цим зазначається, що в ст. 255 не охоплюється вчинення в складі злочинної організації злочинів, передбачених іншими статтями Особливої частини КК України. Якщо такі кримінальні правопорушення вчинені цією злочинною організацією, то скоєне варто кваліфікувати за ч. 1 ст. 255 і відповідними частинами статей Особливої частини КК України, які передбачають форму співучасті, найбільш близьку до злочинної організації (учинення протиправних діянь організованою групою, а якщо це не передбачено, то групою осіб за попередньою змовою тощо) [4, с. 632]. Цей підхід вважаємо правильним, В.О. Навроцький зазначає, що кримінальні правопорушення, учинені в складі злочинної організації, варто кваліфікувати самостійно, за сукупністю з нормами, які передбачають відповідальність за створення злочинних організацій. В.О. Навроцький наводить низку переконливих аргументів [9, с. 160–162]. Як уже зазначалося, ця точка зору повністю поділяється автором роботи. Щоб припинити дискусію з указаної проблеми, доцільно змінити редакцію ч. 2 ст. 30 КК України.

У зв'язку з цим можна рекомендувати таку редакцію вказаної частини ст. 30: «Інші учасники організованої групи підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них. Це ж правило поширюється й на членів злочинних організацій, дії яких кваліфікуються також за ч. 1 ст. 255 КК України» [10, с. 147].

З наведеного випливає, що в разі вчинення вимагання членами злочинної організації такі дії будуть кваліфікуватися за ч. 4 ст. 189 і ч. 1 ст. 255 КК України.

Видається, що можуть виникнути проблеми при кваліфікації дій службових осіб у разі вимаганні. Уважається, що в більшості випадків такі дії будуть охоплюватися складом злочину вимагання й за сукупністю зі службовими злочинами кваліфікуватися не будуть.

Однак у випадках, коли службова особа при вимаганні перевищує владу або службові повноваження, може йти мова про сукупність вимагання й відповідної частини ст. 365 КК України.

На закінчення зазначимо, що ст. 189 КК України передбачає дві групи кваліфікуючих ознак вимагання (ч. ч. 2 і 3 ст. 189), які включають 9 ознак та одну групу особливо кваліфікуючих, у яку входить 3 ознаки.

Специфічною обставиною для вимагання є те, що ці злочини нерідко тривають протягом місяців і навіть років. Це випадки обкладання потерпілих даниною. У літературі й на практиці, коли винні не змінюють сум данини, розглядаються як одиничний продовжуваний злочин. Така позиція є спірною. Аргументовано, що варто обмежити поняття продовжуваного злочину нетривалим часом злочинної діяльності. Рекомендована така редакція ч. 2 ст. 32 КК України: «Повторність, передбачена ч. 1 цієї статті, відсутня при вчиненні продовжуваного кримінального правопорушення, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним протиправним наміром, що здійснюються впродовж нетривалого часу».

На практиці виникають складності при відмежуванні вимагання, учиненого групою осіб за попередньою змовою та організованою групою. Підтримана рекомендація, висловлена в літературі, про необхідність уточнення поняття організованої групи, що сприятиме більш чіткому відмежуванню названих ознак.

При дослідженні такої кваліфікуючої ознаки, як учинення вимагання службовою особою, рекомендовано ретельно досліджувати наявність у вимагателя ознак службової особи й використання ним при вимаганні службових повноважень. У разі відсутності вказаних складників, винний буде відповідати як загальний суб'єкт вимагання.

У зв'язку з дослідженням вимагань, учинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою й у складі злочинної організації, порушено таке теоретичне питання, як необхідність кваліфікації дій винних, у разі відсутності посилання в законі на вищу форму співучасті за передбаченою в законі нижчою формою співучасті й обґрунтування цього положення в Законі, наукових розробках і постанові ПВСУ.

Аналізуються критерії відмежування вимагання від таких суміжних кримінальних правопорушень, як грабіж, розбій, бандитизм, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань тощо, і подаються відповідні рекомендації. До цього часу в юридичній літературі не проведено розмежування вимагання від вимагання хабара.

Уперше здійснена спроба розмежувати вказані склади кримінальних правопорушень. При цьому звернена увага на різні об'єкти цих складів злочинів, у значній частині випадків не збігається предмет цих складів злочинів, при вимаганні спектр погроз, які може застосувати злочинець – службова особа, значно ширший, ніж при вимаганні хабара. При цьому під час вимагання погрози можуть торкатися не лише потерпілого, а й близьких його родичів, чого немає при вимаганні хабара. Важливою ознакою є й те, що при вимаганні потерпілий володіє майном, має права на нього, може здійснювати дії майнового характеру незалежно від службової особи. Якби не вимагання, то такі права й інтереси потерпілого не були б порушені. У разі дачі-одержання хабара від службової особи залежить надати чи не надати особі певні права чи задовольнити її інтереси, до яких вона прагне, інколи й незаконні. Не збігаються й моменти закінчення цих злочинів. За вказаними відмінностями й потрібно розмежовувати вимагання та вимагання хабара.

Щодо розгляду проблеми кваліфікації вимагання в сукупності з іншими злочинами подаються рекомендації кваліфікувати за сукупністю відповідної частини ст. 189 і п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, коли при вимаганні вчинено вбивство. У разі спричинення тяжких тілесних ушкоджень при вимаганні, від яких настала смерть потерпілого, обґрунтована доцільність кваліфікації таких дій за сукупністю ч. 4 ст. 189 і ч. 2 ст. 121 КК

України, а не ч. 1 ст. 119 КК України, як рекомендують деякі науковці. Висловлена позиція, згідно з якою обмеження прав, свобод і законних інтересів осіб при вимаганні кваліфікуються за відповідною частиною ст. 189 КК України, а коли такі обмеження становлять самостійний склад злочину, то й за сукупністю за відповідною статтею КК України, що передбачає відповідальність за такі дії.

Обґрунтована позиція, згідно з якою в разі вчинення вимагання в складі злочинної спільноти дії винних варто кваліфікувати за ч. 1 ст. 255 КК України й за сукупністю за ч. 4 ст. 189 КК України. Рекомендовано змінити текст ч. 2 ст. 30 і викласти її в такій редакції: «Інші учасники організованої групи підлягають кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував кожен із них. Це ж правило поширюється й на членів злочинних організацій, дії яких кваліфікуються також за ч. 1 ст. 255 КК України».

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.01.2022).
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=довічне+позбавлення+волі#w11%20> (дата звернення: 10.01.2022).
3. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду від 2 грудня 2005 року № 12. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/VS05313?an=43&ed=2005_12_23 (дата звернення: 08.01.2022).
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 13-те вид., переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2019. 1381 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ, 2018. 1360 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. С.С. Яценко. 4-те вид., переробл. та доповн. Київ, 2005. 848 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея ; наук. ред. В.С. Ковальський ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1063 с.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина : у 2 ч. / під загальною редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. Київ : ФОРУМ, 2001. 388 с.
9. Навроцький В.О. Кваліфікація злочинів вчинених у складі злочинних організацій. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матер. Міжнар. наук.-практ. семінару, 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. 320 с.
10. Туркевич І.К., Дьоменко С.В. Проблемні питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 255 КК України. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України* : матер. Міжнар. наук.-практ. семінару, 1–2 жовт. 2002 р. / редкол. : В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. 189 с.

